

Roma Mimarlığı: Ders 23 Transkript

21 Nisan, 2009 << [geri](#)

1. Bölüm. Tetrarkhia'nın Sonu ve Büyük Constantinus'un Yükselişi

[00:00:00]

Profesör Diana E.E. Kleiner: Herkese günaydın. Bu Roma Mimarlığı'nın son dersi ve "Constantinus'un Roma'sı ve Yeni Roma" olarak adlandırdığım bu son dersi, Roma'nın doğum gününde anlatmak çok anlamlı olacak. Bugün gerçekten Roma'nın doğum günü; 21 Nisan 2009. Hatırlayacağınız gibi, Roma M.Ö. 753 yılında 21 Nisan'da doğmuştu. Yani Roma bugün tam 2762 yaşında. Ve doğum günleri pastalarla, dondurmalarla kutlandığına göre, size sömestr başında verdiğim güzel dondurma yenecek dört Roma dondurmacısı, dört gelatteria önerme sözümü tutmam gerekir. Şimdiye kadar sadece ikisini söyledim; Piazza Navona'daki Tre Scalini ve Pantheon yakınındaki Della Palma. İki tane daha var.

Roma'nın doğum gününde derse, dondurma sohbetine kaldığımız yerden devam ederek ve Roma'daki diğer iki dondurmacıyı tarif ederek başlamak iyi bir fikir olabilir. Perdenin solunda Giolitti'yi, sağında da San Crispino'yu görüyorsunuz. Doğum günü balonlarına dikkatinizi çekerim. Artık Roma'yı çok iyi tanıyorsunuz, dolayısıyla size yolu tarif edebilirim. Antik Roma'nın ortasındasınız. Colosseum'u ve Forum Romanum'u gezdiniz. Belki Capitolinus Tepesi'ne tırmandınız. Victor Emmanuel Anıtı'na geldiniz. Victor Emmanuel Anıtı'nı arkanıza alıp düz karşıya baktığınızda Via Corso'yu görürsünüz. Buraya Corso deniyor, çünkü burada at yarışları yapılıyormuş. Papalar burada atlarını yarıştırmış.

Yüzünüz Corso'ya dönük. Corso'da aşağı yürümeye başlayın. Piazza di Spagna'ya yani İspanyol Merdivenleri'ne doğru gidiyorsunuz. Ama İspanyol Merdivenlerine gelmeden, Roma'daki tek büyük alışveriş merkezi Rinascente'yi göreceksiniz. Rinascente sağda kalacak, siz sola dönün. Burada Marcus Aurelius Sütunu'nu göreceksiniz. Traianus Sütunu model alınarak inşa edilen bu sütunu derste görmedik. Marcus Aurelius Sütununa bakın sonra resmi bir yapı, birkaç otel ve ortasında harika bir dikilitaş olan bir sonraki meydana; Piazza Montecitorio'ya gelin. Sağda kalın ve bir sonraki ara sokağa sapın Giolitti karşınıza çıkacak. Bana göre, Roma'daki en iyi dondurma burada. Roma'ya giderseniz kesinlikle kaçırmayın. Roma'daki, hatta bildiğim kadarıyla İtalya'daki en güzel meyveli dondurma burada.

İkincisi San Crispino. San Crispino Trevi Çeşmesi'ne yakın. Trevi Çeşmesi'ne zaten gideceksiniz; tek yapacağınız iki blok öteye yürümek. Daha az çeşit var ama hepsi çok güzel. Hatta o kadar beğenilmiş ki, Pantheon yakınında ikinci bir yer açmışlar. Pantheon'a geri gidiyoruz Della Palma'yı tarif etmiştik. Onu geçin, soldaki ara sokağa girin; ikinci San Crispino da orada. Roma'nın doğum günü onuruna dönemi bitirmeden bu tarifleri sizinle paylaşmam gerekiyordu.

Ama tabii, San Crispino'ya gittiğinizde Trevi Çeşmesi'ni unutmayın. Olasılıkla geleneği zaten biliyorsunuzdur. Trevi Çeşmesi'ne gidiyorsunuz – her zaman çok kalabalık olur. Bu yine normale göre az kalabalık sayılır – önce çeşmeye bakın, mimarisinin tadını çıkarın. Tabii ki, çok daha geç bir döneme ait ama derslerde gördüğümüz bir çok unsur model alınarak yapılmış. Çeşmeye baktıktan sonra – insanlar genellikle Roma'da ayrılmadan hemen önce bunu yaparlar – çeşmenin önünde, sırtınız çeşmeye dönük durun ve arkanızdaki çeşmenin içine bir bozuk para atın. Amerikan ya da İtalyan, ne parası olursa, fark etmez. Ama tabii, bu arada paranın çeşmenin içine düştüğüne emin olun, kenarlara düşmesin. Böylece bir gün tekrar Roma'ya geri dönmeyi garanti altına almış oluyorsunuz. Yani gittiğinizde bunu da yapmayı unutmayın.

Son derste Tetrarkhia'dan, Diocletianus'tan, Tetrarkhia'yi kurmasından ve Roma İmparatorluğu'na tekrar istikrar kazandırma çabalarından söz ettik. Bunu gerçekten de başarmıştı. Diocletianus'un ve diğer Tetrarkh'ların bazı önemli yapılar inşa ettirdiğini, M.S. 3. yüzyılda eksik olan mimarlığa tekrar can verdiklerini söyledik. Özellikle Diocletianus'un, hem kamu hem özel yapılarla ilgilendiğini belirttik. Geçen ders gördüğümüz kamu yapılarından birini tekrar hatırlayalım. Solda üstte Diocletianus'un Forum Romanum'da kendisinin, Tetrarkhia'nın ve Jupiter'le olan bağınının onuruna yaptırdığı Beş Sütunlu Anıt'ı ya da diğer adlarıyla 10. Yıl Anıtı veya Tetrarkhia Anıtı'nı görüyorsunuz. Burada 5 sütun olduğunu anımsayacaksınız; öndeki dört sütunun üzerinde Tetrarkh'ların, onların arkasındaki beşinci sütunun üzerinde ise, Jupiter'in heykeli duruyordu. Anıt Forum Romanum'da, Rostra'nın yani konuşmacı kürsüsünün arkasındaydı.

Diocletianus'un özel yapılarla da ilgilendiğini, kendisine emekliliğinde yaşamayı umduğu, doğduğu topraklar olan Dalmatia Kıyısı'ndaki Split'te bir saray inşa ettirdiğini söylemiştik. Burada, askeri bir kaleye benzeyen bu sarayın restore edilmiş halini tekrar görüyoruz. Saray bir Roma *castrum*'u gibi tasarlanmıştı. Kuleleri, Jupiter Tapınağı'nın hemen karşına

yerleştirilmiş çok dikkat çekici, sekizgen bir mausoleumu vardı. Burada da kendisini Jupiter'le ilişkilendiriyor; bu yapılarla onu ve kendisini onurlandırıyor.

Tetrarkh'ların heykellerinden de bir örnek görmüştük. "Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz" felsefesiyle sadece gerçek yaşamda değil, heykellerinde de birbirlerine tutunmuşlar, kendilerini bir dörtlü olarak betimlemişlerdi. Bununla bir anlamda, dördünün de eşit imparatorlar oldukları vurgulanmak istenmişti. Daha doğrusu hemen hemen eşit; hatırlayacağınız gibi, Augustus'lar ve Caesar'lar vardı. Bazıları biraz daha üstündü ama geniş ölçüde birlikte çalışmışlardır. Birlikte ve birbirlerine çok benzer biçimde betimlenmişler. Geometrik formlardan, yalınlıktan, heykellerin sağlam duruşundan söz etmiştik ve ben bunun, Diocletianus'un ve Tetrarkh'ların Roma'ya, imparatorluğa geri kazandırdığı istikrarın bir yansıması olabileceğini belirtmiştim. Aynı özellikleri yani, geometrik formları, yalınlığı ve sağlamlığı Tetrarkhia mimarlığında da görmüştük. Bugün göreceğimiz yapılarda da, bu özelliklerin bazılarının varlığını koruduğunu göreceğiz.

Diocletianus M.S. 305 yılının Mayıs'ında kendi isteğiyle tahtan feragat etti. Maximianus da aynı şekilde tahtı bıraktı ve Caesar'ları Augustus'luğa yükseldi, onların yerine de yeni Caesar'lar seçildi. Ama Diocletianus'un güçlü kişiliğinden yoksun Tetrarkhia dağıldı ve Roma tekrar bir iç savaşa sürüklendi. Bu iç savaşta tahtta hak iddia eden iki önemli isim vardı. Biri Maximianus'un oğlu Maxentius, diğeri ise Constantius Chlorus'un oğlu Constantinus'du. Constantinus daha sonra Büyük Constantinus olacaktı. Bu iki adam yani Constantinus ve Maxentius iktidar için birbirlerine savaş açtılar ve tarihin en ünlü savaşlarından biri olan Milvius Köprüsü Savaşı'nda karşı karşıya geldiler. Bu savaş tarihte Actium Savaşı kadar, hatta belki ondan daha ünlü bir savaştır. Milvius Köprüsü Savaşı M.S. 312 yılında yapıldı.

Bu savaşta Constantinus Maxentius'u yendi ve Roma'nın tek imparatoru oldu. Böylece Tetrarkhia yönetimi yerini tekrar tek adam yönetimine bırakmış oldu. Constantinus'un tek başına imparator olduğunu tekrar belirtelim. Aynı savaşta yani Milvius Köprüsü Savaşı'nda Constantinus'un rüyasında bir haç gördüğü rivayet edilir. Savaşın tarihsel anlamda bu kadar ünlü olmasının nedenlerinden biri de budur. Bu haç rüyası onun bu zaferi kazanmasında etkili olmuş; sonradan, ölüm döşeginde de Hıristiyanlığa geçmesine neden olmuştur. Ölüm döşegindeyken Hıristiyan olarak vaftiz edilmiştir. Bugün sözünü edeceğimiz ve Büyük Constantinus Dönemi mimarlığı açısından da önemli olan en ilginç noktalardan biri, bu

imparatorun göreve pagan bir imparator olarak başlaması, sonunda Hıristiyan bir imparator olarak ölmesidir. Bir anlamda bir ayağı pagan geçmişte, bir ayağı Hıristiyan gelecektedir. Bugün bunun, inşa ettirdiği yapıların mimarisine de yansıdığını göreceğiz.

Bugünkü dersimizde sıklıkla dile getireceğimiz bu bir ayağının pagan geçmişte, bir ayağının Hıristiyan gelecekte olması gerçeğine ışık tutan birkaç sikkesine bakalım. Perdenin solundaki Constantinus sikkesi, iktidarının ilk yıllarına aittir. Olasılıkla M.S. 306 yılında basılmıştır. Bu çok ilginç bir sikke; şimdi resmi yok ama geçen ders gösterdiğim Diocletianus sikkesini hatırlayacaksınız. O da o sikke de buna çok benzer bir biçimde tasvir edilmişti. Tetrarkhia portrelerinde gördüğümüz tarzda; sakallı ve köşeli yüz hatlarına sahip bir portre. Son derece kübik; kısa asker saçları, çok bir kısa bir sakal ve kübik; geometrik bir forma sahip bir yüz. Yani Constantinus'un erken dönem portrelerinde bir Tetrarkh gibi, babası Constantius Chlorus gibi, Diocletianus gibi görünmeye çalıştığını görüyoruz. Tek başına imparator olmadan, Roma'nın tek hakimi olmadan önceki dönemde onlardan biri gibi görünmeye çalışıyor.

Constantinus'un Milvius Köprüsü Savaşı'nda Maxentius'u yendikten sonra, Roma imparator portreleri tarihinde gerçekleşen en büyük değişimi görüyoruz. Bu değişimi, 306 yılına tarihlenen bu sikkeden sonra, Milvius Köprüsü Savaşı'nın ardından basılan bu Constantinus sikkesinde görebiliriz. Constantinus'un nasıl değişmiş olduğunu görüyorsunuz. Sakalları gitmiş. 20 yıl kadar yaşlanmış. Buradaki saç şekli tamamen farklı. Babasına, Diocletianus'a benzemek amacıyla kullandığı kısa asker saçlarının yerini burada tamamen farklı bir saç modeli almış. Roma portrelerini tanıyanlarınız ya da bu derslerde kısaca değindiğim Augustus ve Iulius-Claudius portrelerini hatırlayanlarınız varsa, onların da saçları böyleydi. Tüm başı kaplayan, alında virgül biçimli bukleleri olan, ense kısmı uzun bir saç stili; bu saç modeli, hem Augustus'un hem Traianus'un bir özelliğiydi.

Burada o da yeni Augustus, yeni Traianus saç stili ile görülüyor. Neden? Çünkü artık tek başına imparatorudur. Kendisini Tetrarkh'larla değil, geçmişin büyük imparatorları ile; hem Augustus'la ve Traianus'la hem de göreceğimiz gibi, Hadrianus'la, Marcus Aurelius'la özdeşleştirmek istiyor. Burada çok önemli bir kırılma noktası görüyoruz. Aynı şeyi mimaride de göreceğiz.

Alttaki bu sikkede ise, Constantinus'un bir grup pagan simgeyle birlikte tasvir edilmiş. O da, diğer birçok erken dönem Roma imparatoru gibi, koruyucu tanrısı ile birlikte. Bu örnekteki tanrı Helios; Güneş Tanrısı. Ön planda Constantinus, arka planda Helios'u görüyorsunuz. Helios'un profili imparatorun profilinin hemen arkasında. Bunun Helios olduğunu başındaki ışın tacından anlıyoruz. İmparator ise askeri kıyafetlerinin içinde bir savaşçı olarak betimlenmiş. Bir mızrak, bir de kalkan var. Yakından bakarsanız, kalkanda dört atın çektiği bir arabanın içinde bir figür olduğunu görürsünüz. Önden tasvir edilmiş. Bu Helios'un güneş arabası. Yani bu Constantinus'un kendini pagan geleneklerle, pagan bir tanrıyla, bu örnekte Helios'la ilişkilendirdiği, normal pagan özelliklere sahip bir sikke.

Fakat, yine Milvius Köprüsü Savaşı'ndan sonra basılan bu sikkede çok farklı bir Constantinus görüyoruz. Burada Roma sikkelerinde çok ender görülen önden yapılmış bir portre var. Yine bir savaşçı olarak betimlenmiş. Askeri kıyafetler içinde. Atının yularından tutuyor. Atı da çok hoş bir biçimde yanında betimlenmiş. Kalkanına dikkatli bakarsanız, orada hala bir pagan simge olduğunu görürsünüz; bu Romulus ve Remus'u emziren dişi bir kurt tasviridir. Ama buraya bakın; taşıdığı asa ya da mızrak pagan tasvir sanatından bildiğimiz bir tip değil. Bu haç biçimli bir asa ve – bilmiyorum oturduğunuz yerden görebiliyor musunuz ama – tüylerle süslenmiş, göz alıcı miğferinin üzerinde bir madalyon var. Bu madalyonun üstüne İsa'nın monogramı olan khi - rho çizilmiş, k-h-i - r-h-o, Yani Constantinus'u burada pagan bir savaşçı olarak değil, yeni Hıristiyan bir haçlı olarak görüyoruz. Paganizmden Hıristiyanlığa geçiş çok önemli bir değişimdir ve bu dediğim gibi, Constantinus'un mimarisine de yansımıştır.

2. Bölüm. Roma'daki Constantinus Hamamı ve Trier'deki Porta Nigra [00:15:24]

Constantinus Tetrarkh'lardan çok şey öğrendi ve o da büyük kamu yapıları, geniş halk kitlelerinin yararlanacağı yapılar inşa etmeye devam etti. Diocletianus'un izinden giderek Roma'da bir başka büyük imparatorluk hamamı inşa ettirdi. Burada bu hamamın planını görüyoruz. Hamam onun adını taşıyor; Constantinus Hamamı ve M.S. 320 yılına tarihleniyor. Hamam Roma'da, Quirinalis Tepesi'ndedir. Quirinalis Tepesi'nin Traianus'un yapılar inşa ettirdiği tepe olduğunu hemen hatırlamışsınızdır. Constantinus'un da o yeni Augustus, yeni Traianus saç stilli imajını hatırlayacaksınız. Traianus, forumunu inşa ettirmek için Quirinalis Tepesi'nin büyük bir bölümü traşlatmış, tepenin geri kalan kısmına da bir çarşı binası yaptırmıştı.

Yani Quirinalis Tepesi, herkesin aklında Traianus ile özdeşleşmişti. Constantinus da kendini Traianus ile özdeşleştirmek istedi ve yeni hamamı Quirinalis Tepesi'nde inşa ettirmeye karar verdi. Bu bir rastlantı değil, bilinçli bir seçimdi. Hamam tümüyle, imparatorluk hamamı planına; Roma'da Titus zamanından Diocletianus zamanına kadar olan dönemden tanıdığımız Roma İmparatorluk Hamam Tipi'ne uygun olarak inşa edilmişti. Quirinalis Tepesi'ndeki hamam korunmamıştır ama elimizde ünlü mimar Andrea Palladio, P-a-l-l-a-d-i-o tarafından yapılan çizimi olduğu için şanslıyız. Andrea Palladio, Constantinus Hamamı daha iyi durumdayken bir çizimini yapmış ve çizim hamamın en parlak zamanında tam olarak nasıl görüldüğü anlamımıza olanak veriyor.

Gördüğümüz gibi, Palladio çiziminde sadece hamam kısmına odaklanmış, olasılıkla onun zamanında hamamdan geriye kalan buydu. Ama burada bir de, daha önce birçok hamamda gördüğümüz gibi, hamam bölümünü çevreleyen duvarın bir parçası olan büyük bir yarım daire mekan var. Bundan, bu hamam bölümünün beklendiği gibi, içinde seminer, konferans salonları, kütüphaneler olan bir çevre duvarı ile çevrelendiğini anlıyoruz. Bu da, içindeki oturma sıralarıyla atletizm yarışmalarının, hatta çeşitli oyunların izlendiği bir mekandı.

Hamam bölümü diğer hamamlarda, örneğin Caracalla ve Diocletianus hamamlarında gördüklerimize çok benziyor. Dikdörtgen bir *natatio*; yine dikdörtgen planlı üç geçme tonozlu bir *frigidarium*. Bu arada Ward-Perkins'den alınan bu plan Palladio'nun çizimine dayanılarak yapılmış. *Tepidarium*'un biçimi görmeye alıştığımız olağan biçimden daha farklı. Burada bir dizi dilimle; aslında dört dilimle genişletilmiş, neredeyse oval gibi, yuvarlağımsı bir mekan haline getirilmiş. Bu tip mekanlara dört dilimli (quadrilobate) diyoruz. Burada da bir örneğini görüyoruz.

Sonra bu *caldarium*'un şekilendirilme biçiminin de son derece ilginç olduğunu görüyoruz. Sözünü ettiğimiz imparatorluk hamamlarında gördüğümüz gibi, *caldarium* her hamamda farklı bir plana sahip bir mekandı. Diocletianus, hatırlayacağınız gibi ışınsal nişleri olan dikdörtgen bir plan kullanmıştı. Ama Constantinus ve mimarları Caracalla Hamamı'nda gördüğümüz yuvarlak *caldarium* planına geri dönmüştür. Burada her biri sütunlarla dış mekandan ayrılmış üç nişli bir mekan görüyoruz. Hamamın geri kalan mekanları da, birbiriyle eksen ilişkisi içindeki bu ana mekanların etrafına simetrik olarak yerleştirilmiştir. *Caldarium* hakkında söylenmesi gereken bir diğer önemli nokta da, bunun da daha önce, özellikle son derste bazı yapılarda gördüğümüz yeni bir

gelişmeye ayak uydurmuş olmasıdır. Artık yuvarlak kubbeli yapılarda *oculus* kullanımından vazgeçilmiş. Geçmişte birçok *caldarium*'da gördüğümüz *oculus* bu hamamda yoktur. Sözüne ettiğimiz birçok hamamı, örneğin Pompei'deki *oculus*'lu *frigidarium*'ları düşünün. Burada artık *oculus* yok, onun yerine kubbenin alt kısmında, bazı Tetrarkhia yapılarında gördüklerimize çok benzer pencereler var. Bugün bu uygulamayı başka yapılarda da göreceğiz. Bu konuya tekrar döneceğim.

Constantinus da kendinden önceki birçok imparator gibi, selefinin başlattığı inşaat projelerine devam etmiş, hiç şasırtıcı olmayacak bir biçimde aralarında babası Constantius Chlorus'a ait olanların da bulunduğu bazı Tetrarkh yapılarını tamamlamıştır. Constantius Chlorus'un kendisine başkent olarak Gallia'da, şimdi Almanya topraklarında bulunan Trier'i seçtiğini biliyoruz. Burada Trier'in yerini görüyorsunuz. İmparatorluğun batısındaki bu yerlerin çoğundan söz ettik. Son derste gördüğümüz, bugün Fransa'da olan Gallia şehirlerini görüyorsunuz . Burada, yukarıda da Trier var. Bugün Almanya sınırları içinde, Köln yakınlarında. Constantius Chlorus burayı başkent olarak seçmişti.

Diğer Tetrarkh'ların da Roma İmparatorluğu'nun başka eyaletlerinde yaptığı gibi, Constantius Chlorus da kendine burada bir saray inşa ettirmeden önce, 3. yüzyılda Trier'de zaten önemli bir proje dahilinde inşaatlar başlamıştı. Bu tahmin edeceğimiz gibi, bir sur duvarı projesiydi. İmparatorluğun bu kesiminde German, Frank ve Alamann kabileleri sürekli olarak Roma topraklarına saldırıyor, bu coğrafyada tozu dumana katıyorlardı. 275 – 276 yıllarında bu bölgeye de büyük bir sur inşa etmeye karar verdiler. Hatırlayacağınız gibi, Roma'daki Aurelius Surları da 275 yılında kullanılmaya başlanmıştı. Surların bir kısmı, özellikle sağda resmini gördüğünüz kapı yani Porta Nigra hala ayakta. Surların inşaatı 270'li yıllarda başlamış olmasına rağmen Porta Nigra, yapıya M.S. 4. yüzyıl başlarına, Constantius Chlorus zamanına kadar eklenmemiş; kapının ve surların inşaatı Constantinus tarafından bitirilmiştir.

Trier'deki Porta Nigra'yı, Aurelius Surları'ndaki daha önce sözüne ettiğimiz ve burada solda Ward-Perkins'den alınan restorasyon çizimini gördüğünüz, 275 yılı civarında yapılmış olan Porta Appia ile kıyaslırsak, Porta Nigra'nın Roma'daki Porta Appia'ya ne kadar benzediğini görürüz. Yani demek istediğim, her ikisinde de iki tane kemerli kapı, yuvarlak kuleler, burada gördüğümüz gibi, kemerli pencereler ya da kör pencereler var. Porta Nigra örneğinde bunların arasına sütunlar yerleştirilmiş, bu özellik Porta Appia'da yok.

Bu iki kapı arasındaki en önemli fark, Roma'daki Porta Appia'nın o dönemin çağdaş malzemesi olan tuğla kaplı betondan yapılmış olmasıdır. Porta Nigra ise, burada belirgin bir şekilde gördüğümüz gibi, o dönem için son derece demode bir malzeme olan taştan, kesme taştan yapılmıştır. Sanırım burada, bu malzeme seçiminin, yani yerli kesme taş kullanmış olmalarının nedeni, erken 4. yüzyılla, Roma'daki Marcellus Tiyatrosu, özellikle de Roma'nın ikonu olan Colosseum'la gücün simgesi haline gelmiş olan daha erken dönemin Roma'sının ve imparatorluğunun gücüyle bir ilişki kurmak istemiş olmalarıdır. Roma'nın ikonu olan bu yapının son derece etkileyici olduğunu, insanda saygı uyandırdığını daha önce de konuşmuştuk.

Burada sanırım, böyle bir yapının yaratacağı görsel söylev gücünden yararlanmak istemişler. Sanırım bu, Constantinus'un portrelerinde kendisini Traianus gibi, Augustus gibi geçmiş imparatorlarla ilişkilendirmesine benzer bir durumun örneğidir ve sanırım, burada Roma tarihinin önemli yapıları ile ilişki kurmak istemelerinin bir nedeni vardır. Barbarların saldırısı altında olan bu topraklarda bu tip imajlar kullanarak Roma'da; başkentte olduğu gibi, sınırlarda da her şeyin kontrol altında olduğu ifade ediliyordu. Bu tip görsel vurgular sanırım, o anlamda işe yarıyordu; ya da 4. yüzyıl başında bile bunların hala işe yaramasını umuyorlardı.

Burada Porta Nigra'nın aynı görüntüsünü tekrar görüyoruz. Bu kapıyı hatırlayacağınız gibi, Roma'da Claudius zamanında yapılmış olan Porta Maggiore'nin bir ayrıntısı ile kıyaslayabiliriz. Bu ikisi arasında da ilginç bir benzerlik vardır ve çok sayıda araştırmacı bu noktaya dikkat çekmiştir. Çünkü Porta Nigra'nın da taşları tam olarak işlenmemiştir. Bu, Colosseum'da veya Marcellus Tiyatrosu'nda gördüğümüzden farklıdır. Burada taşlar Claudius'un Porta Maggiore'deki rüstik taş işçiliğini çağrıştıran bir tarzda, çok daha kaba olarak bırakılmıştır. Porta Maggiore'de rüstik işçilikle, üst kısımda sütun başlıklarında, alınlıkta olduğu gibi tamamlanmış işçiliğin bilinçli bir karışımının söz konusu olduğunu hatırlayın. Bu stilin Claudius'un kişiliği, antik eserlere merakıyla ilintili olduğuna, burada bu tarzları birlikte kullanarak entellektüel boyutta denemeler yaptığını inandığımızı söylemiştik. Burada böyle bir kombinasyon yok. Trier'deki Porta Nigra'da bitirilmiş ve bitirilmemiş taş işçiliğini bir arada görmüyoruz. Araştırmacılar haklı olarak, bu yapıda taşların Porta Maggiore'de olduğu gibi, özellikle kabası ile bırakılmadığını, yapının taş işçiliğinin hiçbir zaman gerçekten tamamlanamadığını ileri

sürmektedirler. Ama buna rağmen bu özelliği yapıya, bugün bile hala bir çekicilik katmaktadır.

3. Bölüm. Trier Bazilika'sı veya Aula Palatina [00:27:00]

Sonuç olarak, Constantinus kapıyı tamamladı. Aynı şekilde, Trier'de yapımına babası Constantius Chlorus tarafından başlanan saray inşaatını da tamamladı. Sarayın kendine ait çok büyük ve çok etkileyici bir hamamı ve bugün Aula Palatina veya Bazilika olarak bilinen bir yapısı vardı; Aula Palatina ya da Bazilika. Bu yapının sarayda ne amaçla kullanıldığını kesin olarak bilmiyoruz, ama olasılıkla Palatinus Tepesi'ndeki Domitianus Sarayı'ndaki bazilika gibi, imparatorun oturup davalara baktığı yer olmalıydı. Bu mekan da aynı amaçla kullanılmış olabilir. Yapının son derece iyi durumda korunmuş olduğunu göreceksiniz.

M.S. 300 – 310 yılları arasına tarihlenen yapı dediğimiz gibi, Constantius Chlorus Sarayı'nın bir parçasıydı ve yapımı Constantinus tarafından bitirilmişti. Burada Ward-Perkins'den alınan bir yeniden canlandırma çizimini görüyorsunuz. Plana bakarsanız, temelde alıştığımız bazilika planına sahip olduğunu görürsünüz. Bir ucunda, apsis bulunan büyük, açık dikdörtgen bir mekan. Yapının odak noktası bu apsidir. Yani bu anlamda yine bir ayağı pagan geçmişindedir ve burada Roma'daki Domitianus Sarayı'ndaki, Traianus Forumu'ndaki örnekler model alınmıştır.

Ama burada bazı farklar var. Bunlardan biri gördüğümüz gibi, burada mekan içinde sütunlar yok. Tetrarkh Dönemi estetik anlayışına uygun olması ilginçtir; bir örneğini Curia'da görmüş, bunu kutu gibi, hiç sütunlu bezemesi olmayan bir mekan olarak tanımlamıştık. Burada da hiç sütun yok, Tetrarkhia tarzında sade ve geometrik bir mekan. Ama Bazilika'nın dışında, iki yanda yer alan avlu benzeri yerde, burada gördüğümüz gibi, sütun kullanılmış. Bu çok ilginç, sıradışı, hatta başka örneği olmayan bir uygulamadır.

Burada bir de enlemesine yerleştirilmiş bir koridor görüyorsunuz. Bu sıradışı, Roma bazilika mimarlığında görmediğimiz tipte, enlemesine yerleştirilmiş bir vestibül; giriş vestibülü. Bu mekana narteks diyoruz, n-a-r-t-e-k-s. Buraya bir narteks yani enlemesine bir vestibül eklenmiş olması ilginç, çünkü bu mekan, Eski San Pietro'nun kurucusu olan Constantinus zamanından itibaren gördüğümüz bazilika tipi kilise mimarlığının esasıdır. Diğerleri de bu uygulamayı izlemiştir. Yani burada da bir ayağının pagan geçmişte, bir ayağının Hıristiyan gelecekte olduğunu görüyoruz.

Perdenin solunda yapını dış cephesinin restore edilmiş halini görüyoruz. Burada sadece alçakta kalan sütunlu avluyu değil, aynı zamanda iki katta da parmaklıklar olduğunu görüyoruz. Bina masif tuğladan yapılmıştır. Burada daha önce de gördüğümüz üstü kemerli pencereler var. Bu kemerli pencereler Tetrarkhia mimarlığında görmeye alıştığımız bir özellikti. Burada ayrıca dışa taşkın elemanların ilginç bir kullanımını görüyoruz. Bunlar son derece basit, duvar ayağı gibi görünen elemanlar, ama duvar ayağı değildir. Bunlar basitleştirilmiş, sadeleştirilmiş bir duvar ayağı çeşitlemesidir. Elemanların sadeleştirilmesi Tetrarkhia anlayışı ile son derece uyumludur.

Bu, Aula Palatina'nın günümüzden bir görüntüsü. Gördüğünüz gibi, çok iyi korunmuş durumda ama artık avlusu ve parmaklıkları yok. Ama geri kalan her şey yerinde. Bu harika kemerli pencereleri ve ne kadar büyük olduklarını görüyorsunuz. Mimarların bu dönemde artık duvar kütlesi üzerinde geniş pencereler açabilecek kadar ustalaştığından söz etmiştik. Burada ayrıca, biraz önce tanımladığımız dışa taşan elemanları da görüyorsunuz. Duvar ayaklarını çağrıştıracak şekilde yapılmışlar ama başlıkları, kaideleri yok. Bana göre, bunlar duvar ayaklarının soyutlaştırılmış bir çeşitlemesi. Estetik anlamda çok etkileyiciler.

Trier'deki Constantius Chlorus Sarayı'nın bazilikası, bariz bir şekilde erken Roma bazilika mimarlığından esinlenmişse de yüzü geleceğe dönüktür. Aula Palatina'nın yapımını izleyen yıllarda Roma yapılarına bakarsak; çok sayıda erken kilise örneği görürüz. Burada size Roma'daki Santa Sabina Kilise'sini gösteriyorum. Bu kilise M.S. 425 yılına yani 5. yüzyıla tarihlenmektedir. Bunun Aula Palatina'ya ne kadar benzediğini görebilirsiniz. Trier'deki Bazilika'da gördüğümüz bazilika planı, bir ucunda apsisi ve tepesi yuvarlatılmış, kemerli pencereleri var.

Aula Palatina'nın içi de çok iyi korunmuştur. Burada bir resmini görüyoruz. Bu yapının da kiliseye dönüştürülmüş olması hiç şaşırtıcı değildir. Bu amaç için mükemmel bir mekan. Bu mekanı geçen ders gördüğümüz ve Tetrarkhia'nın vizyonunu yansıtan Curia ile kıyaslayabiliriz. Roma'dan eyaletlere kadar gördüğümüz bu vizyonun temelinde her şeyi en aza indirgeyip sadeleştirmek yatar. Yapılar kutu gibi, sütun mimarisinden arındırılmış, çok az bezemeli, düz tavanlı, kemerli pencereleri olan dikdörtgen mekanlara indirgenmiştir.

Burada da aynı anlayışı görüyoruz. Burada iki kat halinde yerleştirilmiş kemerli pencereler yapıya daha fazla bir açıklık ve daha fazla ışık

sağlıyor. Sütun kullanımını yok. Nişin içinde de iki sıra kemerli pencere kullanarak bu mekanın da maddeselikten arındırılmış olması, içeriye daha fazla ışık girecek şekilde tasarlanmış olması yapıya ruhani bir boyut katıyor.Yapının daha geç bir dönemde kiliseye dönüştürülmesine şaşırılmamak gerek.

Yine imparatorun bir ayağının pagan geçmişte, bir ayağının Hıristiyan gelecekte olduğunu belirtelim. Burada Roma'da Traianus Forumu'nun bir parçası olan Bazilika Ulpia'nın daha önce de gördüğümüz restore edilmiş halini görüyoruz. Trier'deki Constantius Chlorus Sarayı'ndaki bazilika tasarımının arkasında yatan bu tip bir bazilika planıdır. Ama aynı zamanda ileriye de dönüktür. Burada Santa Sabina'nın iç mekanını görüyoruz. Belki çok iyi bir seçim değil, çünkü Santa Sabina'nın iç mekanında sütunların tekrar kullanılmaya başlanmış olduğunu görüyorsunuz. Ama bu sütunları bir yana bırakırsak, bu yapının apsis tasarımıyla, üst kattaki kemerli pencereleriyle Aula Palatina benzeri yapılara çok şey borçlu olduğunu sanırım siz de görebilirsiniz.

4. Bölüm. Roma'daki "Minerva Medica Tapınağı" [00:34:36]

Yuvarlak kubbeli yapılar Constantinus Dönemi ve sonrasında bazilika tipi kadar önemlidir. Burada bu sömestr gördüğümüz bazı önemli kubbeli yapıları tekrar görüyoruz; Pompeii'de Stabia Hamamı'nın *frigidarium*'u; Baia'daki termal hamamdaki Mercurius Tapınağı; Nero'nun Domus Aurea'sındaki sekizgen oda ve en sağda, Pantheon'nun kubbesi. Roma mimarlığında kubbeli mekanlar kadar önemli başka bir mekan yoktur. Romalıların tipik yapısı ve bildiğiniz gibi, gelecek kuşaklara sunduğu bir armağandır. Bu yapı tipi Constantinus Dönemi'nde de mimari keşiflerin bir parçası olmayı sürdürmüştür.

Bu yapı tipinin çok sayıda örneği var ama burada Ward-Perkins'den alınan planını gördüğümüz tek bir örnek göstereceğim. Bu, Roma'da bulunan ve "Minerva Medica Tapınağı" olarak isimlendirilen bir yapıdır ama kesinlikle bir tapınak değil. M.S. 4. yüzyıl başlarına ait bu yapı bir tapınak değil, bir bahçe köşküdür. M.S. 3. yüzyılda Gallienus, G-a-l-l-i-e-n-u-s isimli bir imparatorun bahçeler yaptırdığını biliyoruz. Yani imparator ve ailesine hizmet vermek üzere tasarlanan bu imparatorluk bahçeleri projesi M.S. 3. yüzyılda, Gallienus zamanında başlamıştı. Bahçeler M.S. 3. yüzyılda yapıldı, köşk daha sonra M.S. 4. yüzyıl başlarında, Constantinus Dönemi'nde eklendi. Burada Minerva Medica Tapınağı olarak isimlendirilen yapının ya da Gallienus tarafından yaptırılan Licinius, L-i-c-i-n-i-u-s Bahçeleri'ndeki köşkün planını görüyoruz.

Yapı tuğla kaplı betondan yapılmıştır. Yapının çok bariz bir biçimde, biraz önce gösterdiğim *oculus*'lu tipik yuvarlak yapılardan, *frigidarium*'lardan, sekizgen odadan, Pantheon'dan esinlenmiş olması son derece ilginçtir. Ama mimarların hala yenilikçi olmayı başardıklarını görüyorsunuz. Burada daha da ileri gitmişler. Bu yuvarlak bir yapı değil, her ne kadar yuvarlak gibi görünse de yuvarlak değil, sekizgen de değil. Bu bir ongen, yani on kenarlı bir yapıdır. Gördüğünüz gibi, ışınsal apsisleri ve burada bir girişi var. Yani bu ongen bir yapı.

Eğer plana çok dikkatli bakarsanız, en tepedeki apsisin; girişin tam karşısına yerleştirilen apsisin diğerlerinden biraz daha büyük olduğunu görürsünüz. İç mekan yuvarlak olsa da, bu tasarım çok ilginç bir biçimde mekana boylamasına bir eksen kazandırmış. Yuvarlak mekan ve boylamasına eksen birlikte kullanılmış. Apsislerin, sağ ve sol kenarlardaki ikişer apsisin görmeye alıştığımız gibi, dış mekandan sütunlarla ayrıldığını görüyoruz. Bu sütunların üstünde üçlü kemerler vardı. Bu da geç dönem Roma mimarlığının sadece özel yapılarda değil, kamu yapılarında da gördüğümüz özelliklerinden biridir.

Boylamasına eksene geri dönersek; giriş vestibülüne bakın. Bu da nartekslerden; enlemesine yerleştirilmiş vestibüllerden biridir. Bu örnekte iki uçta birer apsis var. Bu erken M.S. 4. yüzyıl pagan Roma yapılarının bir özelliğidir ama sadece bazilika tipi kiliselerin değil, yuvarlak planlı küçük dini yapıların da belirgin bir özelliği haline gelecektir. M.S. 4. yüzyıl başlarındaki bu yenilikçi plan, bu bağlamda son derece ilginç bir plandır.

Yapı bugün hala ayakta. Burada bir fotoğrafını görüyoruz. Yapının sadece dışını değil, burada gördüğünüz gibi iç mekanından da bazı ayrıntılar görebiliyoruz. Daha önce de söylediğim gibi, tuğla kaplı betondan yapılmıştır. Yapını içine, kubbeye doğru olan kısmına bakıyoruz. Burada çok ilginç bir şey görüyorsunuz. Kubbeye kaburgalar eklenmiş. Bölmeli kubbe izlenimi vermek için kubbenin içine tuğladan kaburgalar yapılmış. Bu geç dönem Roma mimarlığında bazen gördüğümüz bir inşaat tekniğidir. Kubbe büyük bir bölümü yıkılmış olduğu için *oculus* var gibi görünüyor ama *oculus* yok, onun yerine aydınlatma bu üstü kemerli pencerelerle sağlanmış. Gördüğünüz gibi, kubbenin alt kısmında çok geniş, üst kısmı kemerli pencereler var. Burada yine geç antik dönemde mekanların içini aydınlatmak için *oculus*'ların yerine geniş, kemerli pencerelerin kullanılmasını görüyoruz.

Ve Minerva Medica Tapınağı olarak bilinen yapının günümüzden bir görüntüsü. Yapıya dışardan bakıyoruz; kemerli pencerelerini, yapıyı süslemek için sütunlar yerine kullanılan ve Trier'de gördüklerimizden çok da farklı olmayan duvar ayaklarını görüyorsunuz. Burada, kemerli bir girişi var. Boyutunu da görebiliyorsunuz. Çevresindeki arabalarla ölçeklendirebilirsiniz; Epey büyük bir bahçe köşkü. Sonuç olarak, Büyük Constantinus Dönemi'nde de yuvarlak yapılardaki yenilikçi tasarımlar devam etmiştir. Bu yapı tipinin Ortaçağ'a, Bizans Çağı'na ve sonrasına uzanan çok uzun bir geçmişi vardır.

Bu yapının etkisini vurgulamak üzere geç dönem kilise mimarlığından tek bir örnek göstereceğim. Bu San Vitale Kilisesi. İtalya'da Ravenna'da bulunan ve Justinianus ve Theodora onuruna inşa edilen çok ünlü bir kilise. M.S. 6. yüzyılda inşa edilmiş. Bu yapının dış görüntüsüne ve iç mekanına bakarsanız, bu yapı için Romalıların mimari denemelerinin ne kadar önemli olduğunu anlarsınız; dış çephedeki kütleli görünüm, geometrik ve yalın formlar, kemerli pencereler. Yani yapı Curia'yla ya da Trier Bazilikası'yla aynı estetik anlayışa sahiptir. Yukarıdaki planda bu örneğin sekizgen olduğunu, merkezi alanın etrafında ışınal nişler olduğunu görüyorsunuz. Sadece Domus Aurea'da değil, Minerva Medica Tapınağı'nda da gördüklerimize çok benzeyen unsurlar var. Burada da aynen Minerva Medica Tapınağı'ndaki gibi bir narteks olduğunu görüyorsunuz. İç mekanda da, örneğin iki sütun üzerinde üçlü bir kemer var. Buradaki tüm bu motifler antik Roma mimalığından alınmış, Ortaçağ'da, Bizans Çağı'nda kullanılmıştır.

5. Bölüm. Roma'daki Bazilika Nova [00:42:39]

Bugün size sözünü edeceğim en önemli yapı şimdi göstereceğim ve Basilica Nova ya da Maxentius-Constantinus Bazilikası olarak adlandırılan yapıdır. Bu inanılmaz yapının önemini ne kadar vurgulasam az. Bu yapı bize Constantinus'un sadece Trier Sarayı gibi, Porta Nigra gibi babasının başlattığı mimari projeleri değil, diğer Tetrarkh'ların, bu örnekte rakibi Maxentius'un başlattığı projeleri de tamamlamış olduğunu göstermektedir. Bu yapının inşasının Maxentius tarafından başlatıldığını biliyoruz. Maxentius-Constantinus Bazilikası olarak da isimlendirilmesinin nedeni budur. Ama Basilica Nova adını kullanmak daha kolay. İnşaat M.S.306 yılında Maxentius tarafından başlatılmış. Constantinus Maxentius'u Milvius Köprüsü Savaşı'nda yenince yapıyı kendi adıyla tamamlamıştır. Böylece de adı Maxentius-Constantinus Bazilikası olmuş. Ama dediğim gibi, Basilica Nova daha kolay.

Sömestr boyunca defalarca baktığımız bir Google Earth görüntüsüne geri dönelim. Sanırım Roma merkezinde incelediğimiz yapıları hatırlamak üzere son derste bu görüntüye tekrar bakmamız yerinde olacaktır. Kısaca hatırlayalım; burada Circus Maximus'u görüyoruz; üzerinde Romulus'un kulübelerinin olduğu sonradan Domitianus Sarayı'nın inşa edildiği Palatinus Tepesi; Michelangelo tarafından tasarlanmış haliyle Capitolinus Tepesi. Burada aşağıda Victor Emmanuel Anıtı; Via dei Fori Imperiali ve Traianus Forumu'yla İmparatorluk Forumları.

Diocletianus inşaatları için kullanılan alan, daha doğrusu alanlardan biri buradaki araziydi. Diocletianus'un restore ettirdiği Curia, dikdirdiği Beş Sütunlu Anıt bu tarafta, Capitolinus Tepesi'ne en yakın yerdedi. Ama Maxentius'un ilgilendiği arazi daha yukarıda, hemen Colosseum'un alt kısmındaydı. Burada, sömestr başında bahsettiğimiz Venus ve Roma Tapınağı'nın kalıntılarını görebilirsiniz. Venus ve Roma Tapınağı Hadrianus'un inşa ettirdiği, hatta olasılıkla kendi tasarladığı Yunanistan ithali bir tapınaktı. Daha önce de söylemiştim ama unutmuşsunuzdur, 283 yılında çıkan bir yangında Curia ve bu tapınağın bir bölümü yanmıştı. Venus ve Roma Tapınağı Maxentius tarafından; Tetrarkh Maxentius tarafından yeniden inşa edilmişti.

Venus ve Roma Tapınağı'nı yeniden inşa ettirdi. Yapının çok iyi korunmuş olan nişini hatırlayacaksınız. Yani Maxentius'un Roma'da inşa ettireceği Basilica Nova için burada, Venus ve Roma Tapınağı'nın hemen altındaki bir araziye seçmiş olması şaşırtıcı değildir. Yapı bugün kısmen hala ayakta. Burada Basilica Nova'yı da kapsayan panoramik bir fotoğraf görüyorsunuz. Tam burada; ne kadar büyük bir yapı olduğunu görüyorsunuz. Ve geriye kalan bu üç beşiktonoz yapının sadece küçük bir bölümü. Ama etrafındaki yapılarla kıyaslayarak büyüklüğü hakkında bir fikir edinebilirsiniz.

Burada incelediğimiz birçok yapıyı görebilirsiniz. Bu, Antoninus ve Faustina Tapınağı; bu, Septimius Severus Takı; buradaki Curia. Bu, Tabularium ve Michelangelo tarafından onun içine inşa edilen saray. Burada da Victor Emmanuel Anıtı'nı görüyorsunuz. Bu tarafta ise Titus Takı, Venus ve Roma Tapınağı'nın kalıntıları var. Yani Maxentius'un özellikle ayağa kaldırmak istediği alanın tam ortasında çok büyük bir yapı.

Bu, Basilica Nova'nın günümüzden bir görünümü. Bu diğer taraftan çekilmiş bir fotoğraf. Palatinus Tepesi arkanızda kalıyor. Gördüğünüz gibi, yapı tuğla kaplı betondan yapılmış. Mimarların, tasarımcıların duvarları

kütleden arındırma konusunda çok daha başarılı olduklarını görüyoruz. İki katta da çok büyük pencere açıklıkları kullanmışlar. Burada duvardan çok pencere var. Tuğla kaplı beton duvarı istedikleri gibi şekillendirme konusunda iyice ustalaşmışlar. Bunu buradaki duvarda da görüyorsunuz. Dimdik yükselen devasa beşiktonozları görüyorsunuz. Çok etkileyici bir mimari eser.

Basilica Nova'nın en parlak zamanında nasıl olduğunu gösteren bu yeniden canlandırma resmine bakalım, ardından da Constantinus yapıyı devraldıktan sonra neler olduğuna kısaca değinelim. Bu çok ama çok ilginç bir görüntü, çünkü bu yapının bir bazilika olarak kullanıldığı konusunda hiçbir kuşku olmamasına rağmen daha önce derslerde gördüğümüz bazilikalara benzemiyor. Alışıl gelmiş bir bazilika değil, Roma'daki Basilica Ulpia'ya benzemiyor. Trier'deki bazilikaya benzemiyor. Ama derslerde defalarca gördüğümüz başka bir yapı tipine benziyor. Acaba bu görüntüye bakıp bunun hangi yapı olduğunu söyleyebilecek misiniz?

Tonozlara bakın, iki yandaki beşiktonozlara bakın. Üst sıradaki pencerelerin şekline bakın. Yapının tonozlarla şekillenen dış kısmına bakın. Neye benziyor? Bazilika değilse ne? Birisi çarşı dedi. Kim hamam yapısı dedi? Yanıt o. Peki, tipik Roma imparatorluk hamamının hangi kısmına benziyor? *Frigidarium*; *frigidarium*'a benziyor. Üç geçme tonozlu çatısı olan geniş dikdörtgen bir mekan, en üstte genellikle üç parçaya ayrılmış pencereler ve çatıyı destekleyen büyük beşiktonozlu mekanlar.

Bu *frigidarium* formunda inşa edilen bir bazilika. Bu çok yaratıcı bir uygulama. Burada yine o ilginç biçimsel değiştirilebilirliği görüyoruz. Bir yapı tipi için kullanılan bir planı alıp başka tip bir yapıda kullanıyorsunuz. Burada da bunu, bir bazilika için *frigidarium* planını ortama uyum sağlayacak bir biçimde kullanarak çok başarılı bir şekilde yapmışlar. Yani karşımızda Maxentius ve Constantinus zamanının yaratıcı zekaları duruyor. Yapı ilk kez, Maxentius zamanında tasarlandığı zaman girişin doğu kenarında, Colosseum'a bakan yüzünde olması planlanmıştı. Yapıya doğudan girilecekti, burada batıda da ana apsis yer alacaktı. Tipik bir *frigidarium*'da, aynı şekilde tipik bir bazilikada olduğu gibi boylamasına bir eksen tasarlanmıştı.

Constantinus inşaatı devraldığı zaman yapının yönünü değiştirmeye karar verdi. Girişin Colosseum'a değil, Forum Romanum'a, Kutsal Yol'a, kısmen üzerine inşa edildiği Velia'ya ve buradaki Titus Takı'na yakın olmasını istedi. Ve mimarlarına yapının yönünü doğu batı doğrultusundan kuzey

güney doğrultusuna değiştirmelerini söyledi. Ayrıca buraya da dört tane sütun koymalarını söyledi. Bu sütunlar Mısır'da çıkarılan ve Tetrarkhia sanatında, heykellerinde çok yaygın olarak kullanılan morumsu porfir taşından yapılmıştı.

Nişlerin doğrultusunu da değiştirmiştir. Maxentius kendi heykelini bu apside koymayı planlamıştı. Constantinus ise, heykelini önce olasılıkla kuzeydeki bu apsis içine koymayı istemişti. Böylece yapıya girince ilk göreceğiniz şey bu karşıdaki heykel olacaktır. Ama bundan vazgeçti ve kendi oturan heykelini bu nişe, Maxentius'un kendisi için niyetlendiği yere koydu. Yani yapıya girdiğinizde heykeli görebilmek için sola dönmeniz gerekiyordu. Gerçi emin değiliz ama bu nişe de bir başka heykelini, ayakta duran bir heykelini koymuş olabilir.

Ama göreceğimiz gibi, kuzey uçtaki duvarda çok sayıda niş var. Bu nişlerin içinde Milvius Köprüsü Savaşı'nın kazanılmasında kendisine yardımcı olan üst düzey askerlerin heykelleri olduğunu tahmin edilmektedir. Burada en değerli, en sadık askerlerinin arasında olasılıkla kendisinin de bir heykeli vardı. Ama burada yaptığı en önemli şeyin yapının yönünü değiştirmek olduğunu tekrar belirtelim.

Bir başka restore edilmiş görüntü. Bu renkli görüntü belki yapının zamanında ne kadar heybetli olduğu konusunda daha iyi bir fikir verir. Yapının Constantinus Dönemi'ndeki girişi. Buradan porfir sütunlar arasından geçip kapıdan yapıya giriliyordu. Yerde yine, daha önce birçok yapıda gördüğümüz tip kahverengi, yeşil ve beyaz mermerler kullanılmış. Duvarlar da mermer kaplı. Geçme tonozlar ve bunların nasıl süslenmiş olabilecekleri konusunda da bir fikir ediniyoruz. Bunlar boya ve *stucco*yla, hatta belki de mozaikle bezenmişti. Beşiktonozlarda kasetli tavanlar var.

Ve bakın nasıl yan geçişler yapmışlar. Bu duvar ayaklarının her birinin altında kemerli bir geçit var; böylece mekanda, aynen tipik bir *frigidarium*'da görülebilecek türden bir akıcılık elde etmişler. Sonra yapıya ışık sağlamak üzere tasarlanan bu kemerli pencerelerden oluşan duvar açıklıkları da son derece etkileyici. Roma mimarisindeki en zorlu başarılardan biri. Bana kalırsa bu, Romalı mimarların inşa ettiği en önemli yapılardan biri.

İster inanın, ister inanmayın Constantinus'un heykeli parçalar halinde de olsa korunmuştur. Heykelin, burada bir resmini gördüğünüz baş kısmı da dahil çok sayıda parçası ele geçmiştir. Bu şimdi Capitolinus Tepesi'deki

saraylardan biri olan ve Capitolini Müzeleri'ne ait olan Conservatori Sarayı'ndadır. Burada Constantinus'u görüyoruz. Bu tasvirin sakalsız, yeni Augustus, yeni Traianus saç stili ile dönüşüm geçirmiş portresine ne kadar benzediğini görüyorsunuz. Temiz traşlı, çok büyük gözler ama Tetrarkh'dan ziyade Augustus veya Traianus gibi erken dönem imparatorlarıyla aynı tarzda. Ama bir o kadar da yalın ve geometrik. Bu anlamda da son derece Tetrarkh ve Constantinus Dönemi sanatına uygun bir görünüm. Ve gerçekten devasa bir heykel.

Aynı avlu içinde bu heykele ait çok sayıda parça var. Bunların arasında bir bacağın dizden aşağısı, dizin kendisi. Dizin işleniş biçiminden bunun kıvrılmış olduğunu, dolayısıyla bunun gerçekten Constantinus'un soldaki niş içinde yer alan oturan bir heykeline ait olduğunu anlıyoruz. Burada da bu heykele ait ünlü eli ve bir kol parçasını görüyoruz. Kol çok etkileyici; dikkatli baktığınız zaman kas hatlarının çok açık bir şekilde betimlenmiş olduğunu, hatta gördüğünüz gibi, kol derisi üstünde görünen damarların bile işlenmiş olduğunu görürsünüz. Bu dönemdeki sanatçıların da ne kadar usta olduğunu görüyorsunuz.

Bu fotoğraflar Conservatori Sarayı'nın avlusundan. Burada elinde fotoğraf makinesi olmayan yok, herkes bunların önünde mutlaka bir resim çektiriyor. Buna ben de dahilim. Buraya gidip de resim çekmemek elimden gelmiyor. Kiminle gitmişsem ya onlar benim resmimi çekiyor ya da ben onların. Yıllarca gide gele bunların önünde çekilmiş tonlarca resmim oldu. Ellerin ayakların önünde pozlar vermişiz. Bu benim oğlum Alex, gördüğünüz gibi ayağın üstünde poz vermiş. Burada da ben aynı el hareketini yapıyorum. Ama Google Image'a giderseniz bu elin önünde aklınıza gelebilecek her türden pozun verilmiş olduğunu görürsünüz. Yani eğer bir gün buraya giderseniz, fotoğrafınızı çekip bana gönderseniz, sevinirim. Bunu yapmanızı isteyeceğim yerlerden birisi de burası.

Her neyse bu parçaları bir araya getirirseniz -- iki ayak korunmuş, bir bacak, diz, göğsün bir kısmı da korunmuş. Daha önce gösterdiğim kol ve o ünlü el ve Constantinus'un başı da var – ortaya bu çıkıyor. 9 metre yüksekliğinde oturan, bir heykel. Yapınız büyükse heykelinizin de büyük olması gerekir. Forum Romanum'dan Maxentius-Constantinus Bazilikası'na girdiğinizde solunuzda kalan ana nişin içinde oturan 9 metre yüksekliğinde bir heykel. Bir başka resim. Forum genellikle çok kalabalık olur ama çok şaşırtıcı bir biçimde bu fotoğrafı etrafta başka kimse yokken çekmeyi başardık. Burada sırtım size dönük, Basilica Nova'ya bakıyorum. Basilica Nova'nın beşiktonozlarının ne kadar büyük olduğunu görüyorsunuz.

Bazı araştırmacılar, geç antik dönemde Roma mimarlığının, hatta sadece mimarlığın değil resim ve heykel sanatlarının da çökmeye başladığını ileri sürer. Roma resim ve heykel sanatının çöküşü belki tartışılabilir. Bu fikre katıldığımı söylemek istemiyorum, sanat bazenncekinden farklı bir mesaj vermeye çalışmak gibi bir nedenle değişime uğrayabilir ve belki bunun sonucunda ortaya çıkan yeni stil, hedeflenen amaca o zamana kadar kullanmış olduğunuz stilden daha uygundur. Yani sanatın kp çökmediği tartışması, kanımca son derece karmaşık bir konudur.

Bu konuya, çok fazla ayrıntıya girmeden birazdan Constantinus Takı'ndan söz ederken geri döneceğim. Ama Roma heykel ve resim sanatında bir çöküşün olduğuna inanıp inanmadığımı sylemedennce, Roma mimarlığında bir çöküşün yaşandığına kesin olarak inanmadığımı söylemek isterim. Ve sanırım bu yapı bunun iyi bir kanıtıdır. Bu, dediğim gibi, kanımca ennemli yapılardan biridir. Colosseum'la hatta kutsal Pantheon'la, sözünü ettiğimiz birçok hamam yapısıyla kıyaslarsanız, en az onlar kadar etkileyici bir yapı olduğunu görürsünüz. Bence Basilica Nova Romalıların bize bıraktığı en etkileyici mimarlık eserlerinden biridir.

Bu resimden bile, ne demek istediğimi anlayabilirsiniz. Hala betondan bu tip tonozlar yapabiliyorlar, bunları tuğla kaplayıp yüzeylerinde duvarı neredeyse kütlesiz bırakan geniş pencereler açabiliyorlar. Ve yapı ortasında yükselen tonozlarıyla, kaburgalı, geçme tonozlarıyla birlikte hala ayakta. Tüm bunları bulekte yapabilmek büyük bir başarıdır. Bunun gibi yapılara bakarak kimse bu dönemde mimarının çöküşe geçtiğini söyleyemez. Ve ne kadar yaratıcı olduklarını da düşünün. Bu dönemde tipik imparatorluk hamamının *frigidarium*'unu alıp bazilika yapmaya karar vermişler. Bu son derece yaratıcı bir tasarımdır. Büyük Constantinus zamanında bunun gibi büyük projelerde çalışan mimarların, sanatçıların yaratıcılığı devam ediyor olmasaydı tüm bunlar gerçekleşemezdi.

6. Bölüm. Constantinus Takı ve Roma Mimarlığının Devam Eden Etkisi [01:00:12]

Basilica Nova'dan bu sömestr sözünü edeceğim son anıt olan Constantinus Takı'na geçmek istiyorum. Constantinus Takı, Constantinus tarafından Maxentius'a karşı zafer kazandığı Milvius Köprüsü Savaşı şerefine inşa edilmiştir. Yapımına M.S. 312 yılında başlandığını ve inşaatın M.S. 315 yılında tamamlandığını tahmin ediyoruz. Bazı araştırmacılar Basilica Nova inşaatı gibi, bu inşaatın da Maxentius zamanında başlandığını ileri sürmektedir ve bu akla uygun bir varsayımdır.

Yapı daha sonra, Milvius Köprüsü Savaşı'nda Maxentius'u yenen Constantinus tarafından tamamlanmıştır.

Maxentius başlayıp Constantinus mu bitirdi, yoksa Constantinus kendisi mi inşaata başladı, bilmiyoruz. Ben daha ziyade ikincisinin doğru olduğuna inanıyorum. Ama bilemiyoruz, fakat böyle bir tartışma olduğunu bilmelisiniz. Ama yapı kesin olarak M.S. 312 – 315 yılları arasına tarihleniyor. Bunun Constantinus tarafından tamamlandığını kesin olarak bilmemizin nedenlerinden biri, üzerinde bunun bir Constantinus Dönemi yapısı olduğunu bildiren bir yazıt olması. Ayrıca Milvius Köprüsü Savaşı'nın ve bu savaştan diğer çarpışmaların betimlendiği frizler de var. Bu sahneler de zafer kazanan elbette ki, Constantinus'dur.

Bu üç kemerli bir tak. Bu anlamda Forum Romanum'daki Septimius Severus Takı'na çok benziyor. Bu takın genel tasarımında hiç kuşkusuz, Forum Romanum'daki Septimius Severus Takı model alınmış. Bu da Septimius Severus Takı gibi, kabartmalarla kaplı; bu da Constantinus'un bu önemli savaşta kazandığı zaferin reklam panosu gibi. Ama burada paneller yerine, alıntı olarak tanımladığım, Traianus ve Marcus Aurelius sütunlarından, Septimius Severus Takı'ndan alınmış çok farklı tipte bir heykel bezemesi görüyoruz. Bunlar tüm takı kaplıyor ama bazıları da Constantinus Dönemi'ne ait.

Constantinus Dönemi'ne ait olan bölümler 4. yüzyılda yapılmış olan, üzerinde zafer figürü olan kemer tablaları; Benevento'daki Traianus Takı'ndakilere çok benzeyen nehir tanrısı olan kemer tablaları; burada gördüğünüz tüm anıtı çevreleyen frizdir. Sütun kaidelerindeki kabartmalar; anıtın iki kısa kenarı üzerindeki ünlü iki yuvarlak çerçeve de Constantinus Dönemi'nde yapılmıştır. Ama burada ilginç olan, kabartmaların geri kalanı daha erken dönemlere ait anıtlardan alınıp getirilenlerdir. Bu parçaların Traianus, Hadrianus ve Marcus Aurelius'a ait anıtlardan alındığını söylersem, şaşırırsınız. Tüm bu imparatorlar, Constantinus'un gözünde M.S. 2. yüzyılın en başarılı imparatorlarıydı ve kendisini, en fazla onlarla ilişkilendirmek istiyordu.

Onların anıtlarından alınan kabartmaları bu anıta monte ettirdi. Söz konusu anıtlar, o dönemde harap halde miydi, bu parçalar etrafa mı dağılmıştı, yoksa istediği parçaları o anıtlardan bilerek mi söktürmüştü, bilemiyoruz. İlginç olan bir başka nokta da, bu erken dönem anıtlarından getirilen kabartma sahnelerinde Traianus, Hadrianus ve Marcus

Aurelius'un başlarını kendi portresi ile değiştirtmiş olmasıdır. Yani bir anlamda, bu anıtta onlara dönüşmüştür.

Size hızla bir şema göstereyim; tüm bunları belki daha iyi anlayabilirsiniz. Traianus Dönemi'ne ait olanlar arasında, Roma'daki Traianus Forumu'ndan getirilmiş olan Dac heykelleri ve iki panel – aslında dört tane; iki tanesi orta geçittin iki yanında; diğer ikisi çatının iki kenarında yer alıyor. Hadrianus'a ait olanlar ise, takın iki uzun kenarı üstüne yerleştirilen ve Hadrianus'un kayıp bir avcılık anıtına ait olan sekiz adet yuvarlak çerleve içindeki kabartmalardır. Çatıda gördüğünüz dikey paneller ise, yine kayıp olan Marcus Aurelius Taki'na aittir. Daha önce de belirttiğim gibi, kaidelerdeki, kemer tablalarındaki ve frizdeki bezemelerin tümü Constantinus Dönemi'ne aittir.

Bunlara hızla bir göz atalım. Soldaki panel Traianus Forumu'ndan alınmış Traianus'un Dacia zaferinden dönüşünü betimleyen bir sahne. Bu kabartmanın forumun uç kısmında Hadrianus tarafından inşa edilen Divus Traianus Tapınağı'na ait bir kaideden alındığını düşünüyoruz. Burada Traianus Forumu'nun ana bölümünün ikinci katından alınan bir çift Dac heykeli görüyorsunuz. Bu dikey panellerin ise, şimdi kayıp olan Marcus Aurelius Taki'na ait olduğuna inanılıyor.

Burada Constantinus Dönemi'ne ait frizin bir bölümünü görüyoruz. Constantinus ortada oturur vaziyette, baş kısmı yok. Bunlar Hadrianus'un kayıp bir avcılık anıtına ait olduğunu düşündüğümüz yuvarlak çerçevesel kabartmalar. Örneğin burada yerde yatan, ölü bir aslan var. Hadrianus avdan dönmüş, ama Hadrianus'un başı Constantinus'un başı olarak yeniden şekillendirilmiş. Burada bir başka sahne: Üst kısımda uçar gibi betimlenmiş olan Hercules'e sunulan bir kurban sahnesi. Ama burada bizim için önemli olan, bir Hadrianus anıtının burada tekrar kullanılması ve böylece Constantinus'un kendisini 2. yüzyılın bu büyük imparatorları ile özdeşleştirmiş olmasıdır. Traianus Forumu'ndan gelen Dac heykellerinden bir başka ayrıntı. Bu da, olasılıkla M.S. 170 – 180 yıllarına ait olan Marcus Aurelius Taki'ndan alındığı düşünülen paneller.

Burada üzerinde zafer figürü bulunan kemer tablasını ve kaideyi görüyorsunuz. Zaferin ayağının önünde diz çökmüş olan barbarlara karşı kazanılmış bir zaferin tasviri. Ama bu figürlere çok dikkatli bakıp, bunları bu sömestride gördüğümüz az sayıdaki heykelle, örneğin Ara Pacis'dekilerle kıyaslarsanız, bunların bir zamanlar olduğu kadar iyi işlenmediği görüşüne hak verirsiniz. Şurada altta, pelte gibi duran mevsim

figürüne bakın – bir mevsimi simleyen bu oğlan çocuğu – ya da zafer figürüne bakın, Traianus Sütunu’nda gördüğümüz, kalkana yazı yazan zafer figürü gibi incelikle işlenmemiş. Bunların bir zamanlar yapıldıkları kadar güzel yapılmamış oldukları söylenebilir. Nehir tanrısında da aynı şeyi görüyorsunuz. Buradaki sahne için de kesinlikle geçerli.

Constantinus Dönemi’ne ait bu frizde, Verona kuşatmasını betimleyen ve Traianus Sütunu’ndaki koç başı bulunan sahneye çok benzeyen bir sahne görüyoruz. Bu figürlere baktığınızda hareketlerinin çok garip olduğunu sanırım, siz de görüyorsunuz. Burada ellerinde kalkanlar, mızraklar olan üç figür. Hepsi kurabiye kalıbından çıkmış gibi birbirinin aynısı. Sanatçının bunları, örneğin Ara Pacis’in güney frizinde olduğu gibi birbirinden farklı kılmak için bir zaman harcamadığını görüyorsunuz. Ama belki de, bunun gerisinde yatan başka bir neden vardır. Belki burada başka bir şey yapmak istemişlerdi ve belki, bu stil başarmak istedikleri amaca daha uygundu. Yalınlaşmaya, geometrik formlara doğru bir eğilim olduğundan söz etmiştik. Bunu kılıf uydurmak için söylemiyorum. Söylemek istediğim, bu tarzın farklı bir amaç için, amaçlarına daha iyi hizmet ettiği için seçilmiş olabileceğidir. Ama daha önce gördüklerimiz kadar kaliteli olmadığı da inkar edilemez.

Ve burada Constantinus’un Forum Romanum’daki Rostra’dan halka hitaben yaptığı konuşma sahnesini görüyoruz. Arkasında Beş Sütunlu Anıt var. İki yanda oturan figürlere bakın. Portrelerinden bunların Hadrianus ve Marcus Aurelius tasvirleri olduğunu biliyoruz. Constantinus tasvirinin başı kırılmış ama olasılıkla burada yeni Traianus tipi bir saç stiliyle betimlenmişti; iki yanında da Marcus Aurelius ve Hadrianus var. Buna bakınca sanırım, Constantinus’un eski anıtlardan aldığı parçaları, geçmişin büyük pagan imparatorlarıyla olan bağını vurgulamak üzere bilerek seçtiğini anlıyoruz.

Çok büyük bir sanat tarihçisi olan Bernard Berenson’ın 1954 yılında yayınlanan *The Arch of Constantine, or the Decline of Form* kitabından bir alıntı yapmak istiyorum. Altında da Constantinus Dönemi’ne ait frizden bir başka ayrıntı var: “*Bu bodur gövdeler ağır battaniyelere ya da çuvaldan elbiselere sarılmış, işlevsiz kumaş kıvrımları çaresizce yontulmuş. Avrupa sanatının bugüne kadar gördüğü en karanlık çağ.*”. Heykel konusunda son derece ağır bir yorum. Ama dediğim gibi, haksız da değil.

Ama mimarlık için aynı durumun söz konusu olduğunu sanmıyorum ve bunun altını çizmek istiyorum. Bugün gördüğümüz yapılara; Constantius

Chlorus Sarayı'nın bir parçası olan ve Constantinus tarafından tamamlanan Bazilika'ya bakınca sanırım, bunun geçmişi örnek alan ama geleceğe uzanan önemli bir yapı olduğu konusunda siz de bana hak vereceksiniz. Geçen ders gördüğümüz Tor de'Schiavi, Roma'daki Pantheon model alınarak yapılmış bir mezardı ama bu mezarın lomboz benzeri penceresiyle yenilikçi bir özelliği olduğunu söyledik. Mimarlar geçmişi model alıyor ama buluşlarını da sürdürüyorlar.

Solda gördüğünüz Diocletianus Hamamı ve bugün sözünü ettiğimiz Constantinus Hamamı. İmparatorluk stilinde devasa hamamlar. Traianus ya da Caracalla hamamlarından çok farklı değil; Onlar kadar görkemli. Hala bu ölçekte yapılar inşa edebiliyorlar; hala yenilikler yapmayı sürdürüyorlar. Her iki örnekte de farklı *caldarium* formları denenmiş. Bugün sözünü ettiğimiz Minerva Medica. Evet, Hadrianus vilasındaki gibi ya da Rabirius'un Palatinus Tepesi'nde inşa ettiği gibi geleneksel yuvarlak bir yapı ama bu çok büyük ölçekli ve *oculus* yerine kubbenin alt kısmında kemerli pencereleri olması gibi, ongen olması gibi, daha önce görmediğimiz yenilikler içeriyor. Yani geçmiş yapılara bakıyorlar, alışlagelmiş yapılar inşa ediyorlar ama bunlara yeni unsurlar eklemeye de devam ediyorlar.

Bu konudan söz ederken burada gördüğümüz bu iki yuvarlak kabartma aklıma geliyor. Bunlar Constantinus Takı için Constantinus Dönemi'nde yapılmış. Luna arabasının içinde; ay batıyor, yanında bir cupid var, altta ise, Okeanos yani okyanus yer alıyor. Ay batıyor. Diğer yüzde Güneş Tanrısı Apollon arabasıyla okyanustan göğe yükseliyor yani güneş doğuyor. Ona da elinde bir meşaleyle cupid eşlik ediyor.

Aynen ayın batıp güneşin doğması gibi, bir uygarlık sonlanır, bir çağ kapanır ve bir başka uygarlık onun yerini alır . Antik Roma Çağı'nın en sonunda, M.S. 324 yılında Constantinus yeni bir başkent kurar. Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak Constantinopolis'i seçer ve kurduğu bu yeni başkenti M.S. 330 yılının 11 Mayıs'ında Hıristiyanların tanrısına adar. Böylece Roma İmparatorluğu'nun başkenti Roma yerine artık Constantinopolis'dir.

En başta bu çok şaşırtıcı gelmeyebilir çünkü Tetrarkh'ların her türden yeni başkentler kurduklarını gördük. O dönemde yeni bir başkent kurmak o kadar da tuhaf bir şey değildi. Ama şehirde Roma'dakilere çok benzer yapılar inşa ettirmeye başladı ve geriye dönüp baktığımızda, başkentin Roma'dan Constantinopolis'e taşınmasının, Roma'nın bu dönemde artık

öldüğünün ve Rönesans'a kadar tekrar canlanmayacağını bir habercisi olduğunu anlıyoruz. Constantinopolis'te korunagelen yapılara baktığımızda bunların Roma'dakilere çok benzediğini görüyoruz; Hipodrom; dikilitaş kaidesindeki kabartmalar, sukemeri ve tabii ki, varlığını Pantheon'un mimari yeniliklerine borçlu olan ünlü Hagia Sophia.

Sonuç olarak, başkent Roma'dan Constantinopolis'e taşınmış olsa da, bu noktadan itibaren Roma'nın tarihi gelecekte saklıdır. Rönesans'ta yeniden canlanacak, Barok dönemde, Mussolini zamanında hatta günümüzde yeniden model alınacak. Roma mimarlığı hep bir esin kaynağı olarak kalır. Resim ve heykel sanatı için bir çöküşten söz edilebilir, ama bu görüşün mimarlık için geçerli olduğunu sanmıyorum. Romalı mimarların bizlere sunduğu dersler zaman sınavından geçmiş, batıda Ortaçağ'a, doğuda Bizans'a ulaşmış. Rönesans'ta, Barok Dönem'de, Mussolini zamanında kullanılmış; Richard Meier'e, hatta günümüze ulaşmıştır. Roma mimarlığının yapı tasarlayan herkes için hala bir özel bir yeri olduğuna ve olacağına inanıyorum. Eminim, 2762 yıl daha esin kaynağı olmaya devam edecek. Teşekkür ederim. Bu sömestr bu özel macerada bana eşlik ettiğiniz için hepinize tekrar teşekkür ederim. Hepsi bu kadar. Teşekkürler

[Alkışlar]

[transkript sonu]

[başa dön](#)